

ЗВІТ

щодо реалізації проєкту

за підтримки Представництва Фонду Ганнса Зайделя в м. Києві

«Моніторинг якості громадянської освіти у вищій школі в контексті формування людського капіталу для повоєнного відновлення в умовах гібридних загроз»

06 листопада – 13 грудня 2024 р.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФСН
ФАКУЛЬТЕТ
СОЦІОЛОГІ І ПРАВА

СОЦІО+
НАЦІОНАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ПРИКЛАДНОЇ СОЦІОЛОГІ

Hanns
Seidel
Stiftung

ВИКОНАВЦІ ПРОЄКТУ

- **Мельниченко Анатолій Анатолійович** – науковий керівник, ректор КПІ ім. Ігоря Сікорського
- **Акімова Олена Андріївна** – деканка Факультету соціології і права, доцентка кафедри теорії та практики управління
- **Боковець Ольга Ігорівна** – викладачка кафедри філософії, провідна соціологиня ННЦ ПС «Соціоплюс»
- **Іщенко Анна Миколаївна** – старша викладачка кафедри теорії та практики управління, директорка ННЦ ПС «Соціоплюс»
- **Перга Юрій Миколайович** – доцент кафедри історії
- **Тимошенко Ірина Валеріївна** – провідна соціологиня ННЦ ПС «Соціоплюс», викладачка кафедри теорії та практики управління

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Моніторинг якості громадянської освіти у вищій школі в контексті формування людського капіталу для повоєнного відновлення в умовах гібридних загроз

06 листопада – 13 грудня 2024 р.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Для чого і для кого важливі результати даного дослідження?

1. Формування конкурентного освітнього контенту, здатного відповідати викликами забезпечення сталого миру в регіоні та світі, євроатлантичним прагненням України, а також потребам супроводження інвестиційних проєктів відновлення інфраструктури України як процесу повоєнного відновлення;
2. Підвищення готовності ЗВО вчасно та ефективно реагувати на внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти та, готовності як ЗВО та і відповідних комісій МОН, до оновлення змістів стандартів вищої освіти відповідно до визначених вище потреб;
3. Підвищення конкурентної спроможності випускинків українських ЗВО на глобалізованому європейському ринку праці.

Завдання дослідження

- 1. Аналіз європейського досвіду дослідження та моніторингу процесу формування громадянських компетентностей (зокрема, на основі Рамки компетенцій культури демократії Ради Європи)**
- 2. Розробка методики оцінювання рівня сформованості громадянських компетентностей та стійкості до дезінформації**
- 3. Проведення аудиту освітніх програм ключових спеціальностей щодо відповідності наявних громадянських компетенцій потребам післявоєнної відбудови (включно з гібридними загрозами та інформаційними війнами)**
- 4. Проведення соціологічного опитування здобувачів ключових спеціальностей для визначення рівня сформованості громадянських компетентностей за встановленою методикою**
- 5. Розробка рекомендацій для закладів вищої освіти щодо вдосконалення освітніх програм**

Календарний план реалізації проекту

06 листопада – 13 грудня 2024 р.

**06 листопада - 13 грудня
2024 р.**

бенчмаркінг кращих практик у сфері громадянської освіти та розвитку людського капіталу; розробка методики аудиту освітніх програм шляхом аналізу законодавчих актів, нормативних документів та існуючих навчальних планів

**11-15 листопада
2024 р.**

створено інструменти опитування, призначені для оцінки громадянської компетентності та стійкості до гібридних загроз із залученням спеціалістів із розробки опитування та членів команди проекту

**11-30 листопада
2024 р.**

проведено аудит освітніх програм провідних українських університетів на предмет їх відповідності завданням громадянської освіти за участю співпраці дослідників і представників університетів; проведення опитування

**02-10 грудня
2024 р.**

здійснено аналіз зібраних даних, зосереджуючись на виявленні прогалин і сильних сторін поточних освітніх програм; сформульовано рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм з громадянської освіти

До 13 грудня 2024 р. підготовлено вичерпний звіт та інформаційну кампанію щодо розповсюдження вихідних результатів проекту із залученням широкого кола зацікавлених сторін

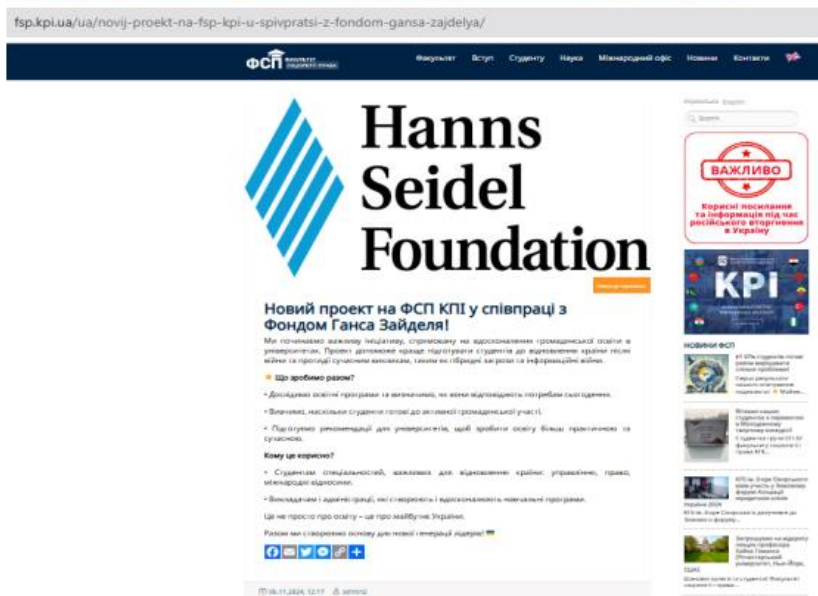
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

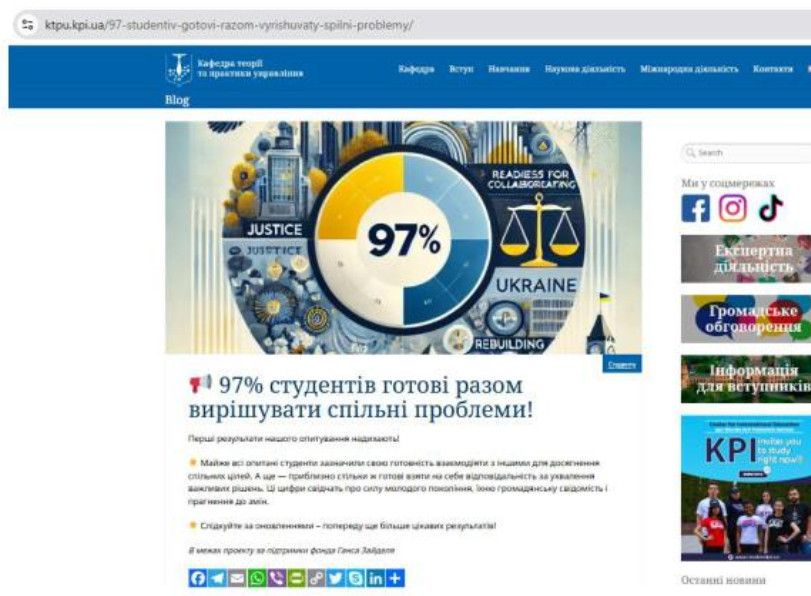
Залучення зацікавлених сторін впродовж усього життєвого циклу проекту

Для інформаційної кампанії було ефективно використано як офіційні веб-сайти КПІ ім. Ігоря Сікорського, так і соціальні медіа-платформи (www.fsp.kpi.ua, <https://ktpu.kpi.ua>), такі як Facebook та LinkedIn. Ці канали сприяли охопленню різноманітних аудиторій, сприяли прозорості та посилювали залучення зацікавлених сторін протягом життєвого циклу проекту.

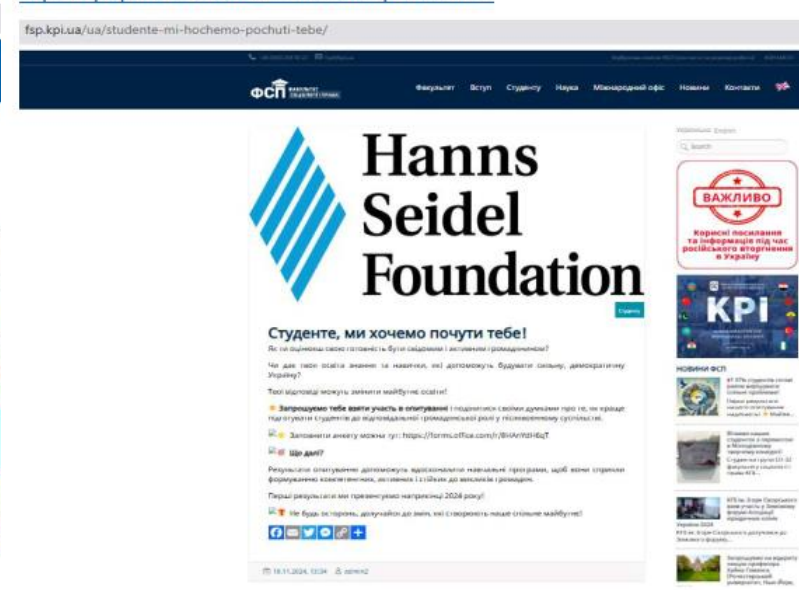
<https://fsp.kpi.ua/ua/novij-proekt-na-fsp-kpi-u-spiivpratsi-z-fondom-gansa-zajdelya/>

<https://ktpu.kpi.ua/97-studentiv-gotovi-razom-vyrishuvaty-spilni-problemy/>

<https://fsp.kpi.ua/ua/studente-mi-hochemo-pochuti-tebe/>

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

аналіз європейського досвіду дослідження та моніторингу процесу формування громадянських компетентностей (зокрема, на основі Рамки компетенцій культури демократії Ради Європи)

Бенчмаркінг: анотація результатів

- Дослідження спиралося на ключові міжнародні документи, зокрема Рамку компетентностей для культури демократії Ради Європи та «Ключові компетентності для навчання протягом життя» 2018 року. Вони визначають громадянські компетентності як багатогранне поняття, що охоплює знання, навички та цінності для активної участі у демократичному суспільстві. Особлива увага приділяється медіаграмотності, критичному мисленню, інтеркультурному діалогу та психологічному благополуччю.
- Для аналізу було обрано університети, які входять до топ-15 рейтингу University Impact Rankings за показником внеску у досягнення Цілі сталого розвитку ООН №16. До уваги бралися також кращі практики європейських університетів, зокрема учасників альянсу CIVIS, який об'єднує провідні заклади освіти Європи.
- Університети, що стали предметом дослідження:
  1. Universidade Católica Portuguesa:
Philosophy, Politics and Economics
Psychology in Business and Economics
  2. Університет Бухареста
Public Administration
Business Administration
Law
International Relations and European Studies (IRES)
- Їх програми демонструють інтегрований підхід до формування громадянських компетентностей. Наприклад, Universidade Católica Portuguesa пропонує програми, що поєднують демократичні цінності з економічними знаннями, а Університет Бухареста включає модулі, спрямовані на міжкультурний діалог та соціальну відповідальність.

Бенчмаркінг: анотація результатів

- Аналіз показав, що міжнародні практики акцентують увагу на важливості інтеграції ментального здоров'я у формування громадянської свідомості. Європейські університети приділяють значну увагу навчанню запобіганню стресу, розвитку стійкості та підтримці емоційного балансу студентів, що сприяє їхній соціальній активності.
- Для вдосконалення громадянської освіти в Україні пропонується розширити зміст навчальних програм університетів та до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні 2030, зокрема включити модулі про екологічну відповідальність, гендерну рівність і протидію дезінформації. Медіаграмотність, критичне мислення та навички аналізу інформації мають стати основними компонентами сучасної громадянської освіти, особливо з огляду на вплив штучного інтелекту на інформаційний простір.
- Важливим кроком є посилення співпраці з європейськими університетськими мережами, такими як CIVIS. Це сприятиме обміну досвідом і системній інтеграції європейських підходів у навчальні програми, що дозволить виховати активних, толерантних і свідомих громадян України.

Методика проведення контент-аналізу щодо змісту освітніх програм

Мета контент-аналізу: оцінити, наскільки змісти стандартів вищої освіти та освітніх програм за визначеним переліком спеціальностей відповідають визначеним Стратегією розвитку громадянської освіти (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2022-%D1%80#Text>) принципам та, відтак, потребам ефективного повоєнного відновлення України.

Методика контент-аналізу освітніх програм включала як **кількісний**, так і **якісний** підходи.

Кількісний підхід включав дослідження змістів відповідних **освітніх стандартів** для визначених рівнів вищої освіти, збір і аналіз даних щодо унікальних **загальних (176)** і **спеціальних/фахових (372)** компетентностей, викладених у **освітніх програмах** ЗВО України із різних регіонів, а також контент-аналіз **бази даних дисциплін (3045)**, що визначають змісти цих програм.

Для підвищення валідності контент-аналізу було також застосовано якісний контент-аналіз, адже частота слова не завжди відображає його значення у тексті.

Для проведення кількісного аналізу було застосовано **частотний підхід** – вимірювання частоти згадування певних одиниць аналізу (наприклад, слів, фраз, тем, категорій) у текстах освітніх програм та стандартів вищої освіти.

Проведення контент-аналізу щодо змісту освітніх програм: формування бази даних

1. Для формування бази даних освітніх програм за визначеним переліком спеціальностей був використаний **Реєстр суб'єктів освітньої діяльності**:

<https://registry.edbo.gov.ua/search/>

2. З даних реєстрів було сформовано **базу даних освітніх програм за визначеними спеціальностями таким чином, щоб вони представляли різні регіони України (2115 освітніх програм)**.

Для потреб дослідження, було відібрано випадковим чином **103 освітніх програми**, що рівномірно відображали різні спеціальності (близько 20 текстів освітніх програм на кожну зі спеціальностей).

3. У базі даних формувалася **опис освітньої програм за такими критеріями, як:**

- Область, де розташовано ЗВО;
- Регіон, у якому знаходиться ЗВО;
- Назва ЗВО;
- Спеціальність;
- Назва ОП;
- РВО: бакалавр, магістр;
- Унікальні СК;
- Загальні компетентності;
- Загальні компетентності, які є у Стандарті вищої освіти, але немає у ОП;

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

контент-аналізу освітніх програм ключових спеціальностей щодо відповідності наявних громадянських компетенцій потребам післявоєнної відбудови (включно з гібридними загрозами та інформаційними війнами)

РЕЗУЛЬТАТИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ:

- Магістерські програми зазвичай приділяють менше уваги громадянським компетентностям порівняно з програмами для бакалаврів, що потенційно може призвести до недостатньої громадянської відповідальності та усвідомлення ефективної політичної участі в академічних і наукових спільнотах.

Громадянські компетентності (визначені Концепцією)	Результати контент-аналізу бази даних освітніх компонент									
	73 "Менеджмент"		81 "Право"		291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"		293 «Міжнародне право»		281 "Публічне управління та адміністрування"	
	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М
Розуміння та сприйняття цінності прав і свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших	22	0	268	39	20	1	209	69	37	5
Розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти	39	3	282	41	71	10	228	76	55	5
Знання та розуміння державного устрою, державного управління в усіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні	18	0	259	36	36	8	203	64	25	6
Знання механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом із прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних із участю в суспільно-політичному житті	32	2	258	37	19	2	201	64	41	5

РЕЗУЛЬТАТИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ:

- Громадянські компетентності, пов'язані з культурними, ціннісними та історичними аспектами — ключовими для національної ідентичності — та здатністю формувати та захищати особисті позиції, поважаючи права та гідність інших, **найменше представлені у стандартах вищої освіти та списках компетентностей.**

Громадянські компетентності (визначені Концепцією)	Результати контент-аналізу стандартів вищої освіти (бакалаврського та магістерського рівнів)									
	73 "Менеджмент"		81 "Право"		291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"		293 «Міжнародне право»		281 "Публічне управління та адміністрування"	
	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М
Здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства	3	0	3	0	2	0	1	0	2	1
Розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси	1	0	1	0	1	0	1	0	1	

РЕЗУЛЬТАТИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ:

- Спеціальності «Міжнародні відносини» та «Міжнародне право» значно охоплюють громадянські компетентності, зокрема в європейських цінностях, таких як права людини, рівність, гідність та вирішення конфліктів. З іншого боку, спеціальності управлінського напрямку набагато слабкіше охоплені цими компетентностями, що створює ризики для ефективної співпраці з іноземними партнерами та прийняття рішень на основі цінностей.

Цей розрив може призвести до довгострокових ризиків у ефективності спільних проектів з іноземними партнерами та у прийнятті управлінських рішень, які відповідають європейським цінностям.

Громадянські компетентності (визначені Концепцією)	Результати контент-аналізу бази даних унікальних загальних та спеціальних компетентностей									
	73 "Менеджмент"		81 "Право"		291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"		293 «Міжнародне право»		281 "Публічне управління та адміністрування"	
	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М
Знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті	1	1	4	1	11	2	103	50	2	1
Розуміння та сприйняття цінності прав і свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших	2	0	8	3	3	2	103	31	1	1
Розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, добросовісності, вміння впливати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти	4	0	11	3	8	3	110	37	4	3

РЕЗУЛЬТАТИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ:

Бенчмаркінг визначив три додаткові компетенції з найкращих світових практик — сталість та екологічна обізнаність, охорона здоров'я, включаючи ментальне здоров'я, та відповідальне етичне використання ІКТ — але контент-аналіз показав, що вони мінімально представлені в стандартах вищої освіти, компонентах та унікальних компетенціях для всіх спеціальностей, що були досліджені.

Громадянські компетентності (визначені Концепцією)	Результати контент-аналізу бази даних унікальних загальних та спеціальних компетентностей									
	73 "Менеджмент"		81 "Право"		291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"		293 «Міжнародне право»		281 "Публічне управління та адміністрування"	
	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М	Б	М
Здатність діяти задля досягнення цілей сталого розвитку та екологічно свідомо	1	2	1	1	1	0	5	4	4	0
Здатність піклуватися про себе та своє здоров'я, в тому числі, ментальне	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Здатність відповідально та етично використовувати сучасні ІКТ	3	3	0	2	0	3	8	5	1	1

Методика проведення соціологічного опитування здобувачів

Метод опитування: онлайн-опитування

Інструментарій опитування: анкета у Google Forms (із офіційним супровідним листом від КПІ ім. Ігоря Сікорського)

Період проведення опитування: листопад-грудень 2024 р.

Вибірка: 564 здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти із 12 вишів із усіх регіонів України (Північний, Південний, Східний, Західний, Центральний).

Спеціальності, за якими навчаються здобувачі:

073 Менеджмент;

081 / 293 Право / Міжнародне право;

281 Публічне управління та адміністрування;

291 Міжнародні відносини;

ПЕРЕЛІК ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ	ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ОПИТУВАННІ
Розуміння своєї громадянської (державної), національної, культурної ідентичності, повага до інших культур і етносів.	Я вмію спілкуватися з представниками різних культур (релігій) Я пишаюся тим, що я громадянин України.
Здатність зберігати українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, реалізовувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства.	Не можуть асоціювати себе з певною культурною традицією
Розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси.	Знання справжньої історії України допомагає мені краще розуміти сучасні події.
Знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та вміння застосовувати їх у повсякденному житті.	У деяких випадках дача хабара виправдана Демократія – найбажаніша форма правління для України. Треба дотримуватися законів, якщо вони існують.
Розуміння та усвідомлення цінності прав і свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших.	Я добре знаю свої права. Я знаю про можливості захисту своїх прав у суді. Мені відомі інші можливості захисту своїх прав на національному та міжнародному рівнях. Свобода для мене важливіша за матеріальний добробут.
Розуміння та прийняття принципів рівності та недискримінації, поваги до людської гідності, толерантності, соціальної справедливості, добросовісності та вміння втілювати ці цінності в особисту поведінку, а також запобігати та вирішувати конфлікти.	У спілкуванні з іншими я прагну діяти неупереджено та уникати стереотипів.
Знання та розуміння державного устрою та управління в усіх сферах суспільного життя на національному та місцевому рівнях.	Я добре розумію, як функціонують державні органи на національному та місцевому рівнях в Україні.
Знання механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та урядовому житті та здатність застосовувати їх разом із прийняттям рішень на національному та місцевому рівнях; відповідальне ставлення до громадянських прав та обов'язків щодо участі в суспільно-політичному житті.	Я усвідомлюю свої обов'язки як громадянина України. Мені відомі можливості моєї участі в управлінні державними справами.
Здатність формувати та обґрунтовувати свою позицію, поважаючи різні думки чи позиції, якщо вони не порушують права та гідність інших.	Я можу чітко обґрунтувати свою точку зору, навіть якщо вона суперечить переконанням інших.
Здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних точок зору та приймати обґрунтовані рішення.	Останнім часом у мене були випадки, коли я поширював інформацію, яку потім спростовували. Я знаю, як перевіряти достовірність інформації про суспільно-політичні події Я вмію відрізнити правдиву інформацію від маніпуляцій та фейкових новин у ЗМІ.
Здатність долучатися до соціальної комунікації та співпрацювати для вирішення проблем громад на різних рівнях, у тому числі через волонтерство.	Я знаю про можливості впливу волонтерів на суспільне життя в Україні. Я готовий співпрацювати з іншими для вирішення спільних проблем.
Здатність діяти для досягнення цілей сталого розвитку та демонструвати екологічну свідомість.	Я можу брати відповідальність за прийняття рішень.
Уміння піклуватися про себе та своє здоров'я, в тому числі психічне.	Я дбаю про своє здоров'я.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

соціологічного опитування здобувачів ключових спеціальностей для визначення рівня сформованості громадянських компетентностей за встановленою методикою

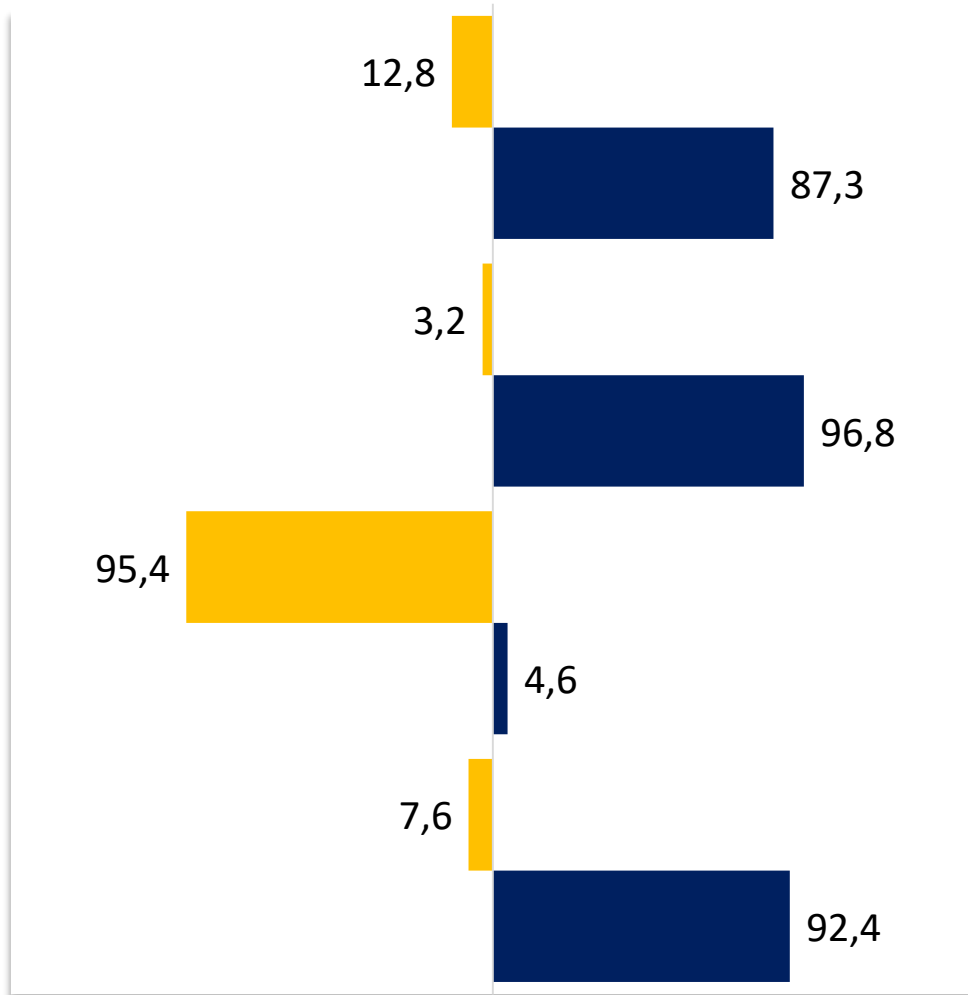

Я вмію спілкуватися з представниками різних культур (релігій)

Я пишаюся тим, що я громадянин України.

Не можуть асоціювати себе з певною культурною традицією

Знання справжньої історії України допомагає мені краще розуміти сучасні події.

■ Категорично / схильний не погоджуватися

■ Цілком/скоріше погоджуюсь

human
justice
right principle
dignity

У спілкуванні з іншими я прагну діяти неупереджено та уникати стереотипів.

Свобода для мене важливіша за матеріальний добробут.

Мені відомі інші можливості захисту своїх прав на національному та міжнародному рівнях.

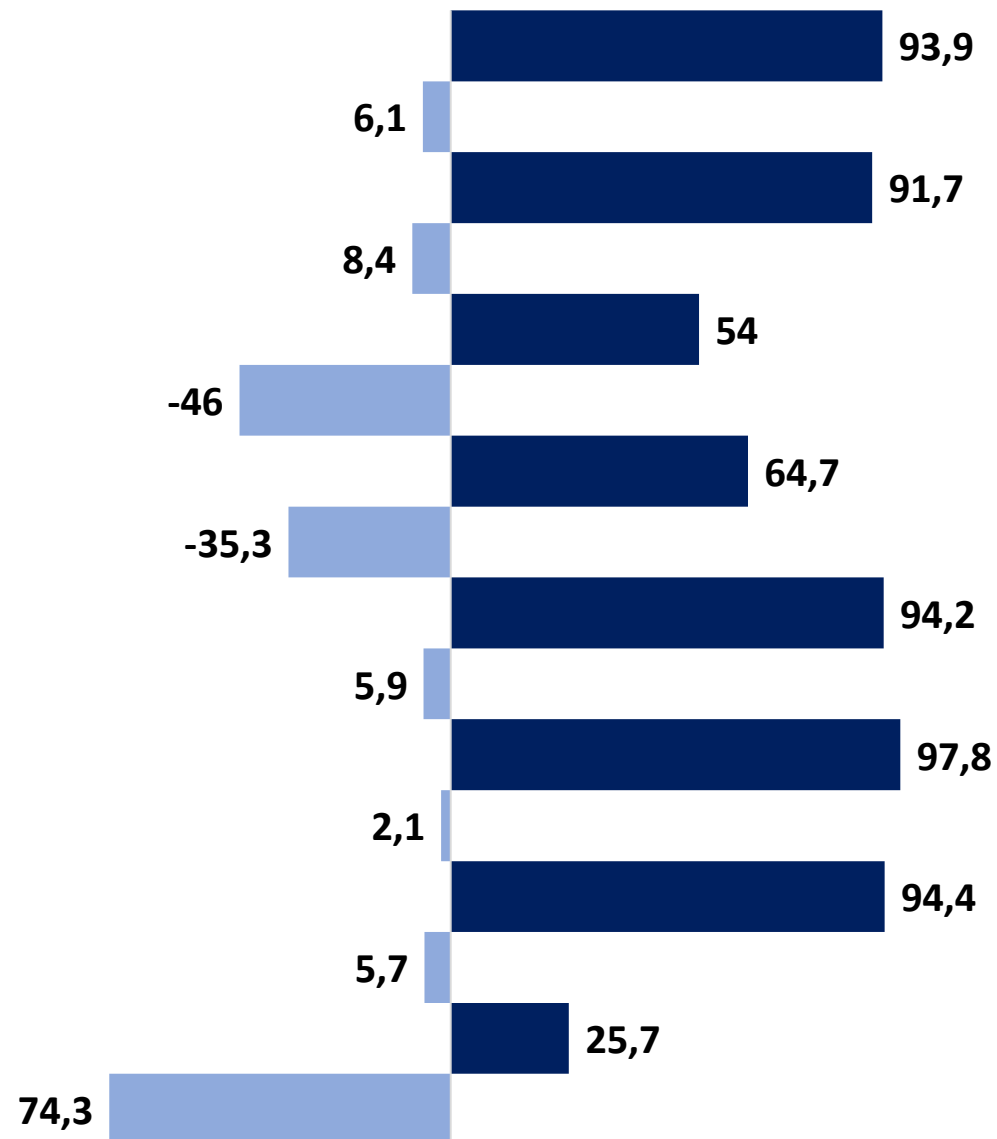
Я знаю про можливості захисту своїх прав у суді.

Я добре знаю свої права.

Треба дотримуватися законів, якщо вони існують.

Демократія – найбажаніша форма правління для України.

У деяких випадках дача хабара виправдана

■ Цілком/скоріше погоджуюсь

■ Категорично / схильний не погоджуватися

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

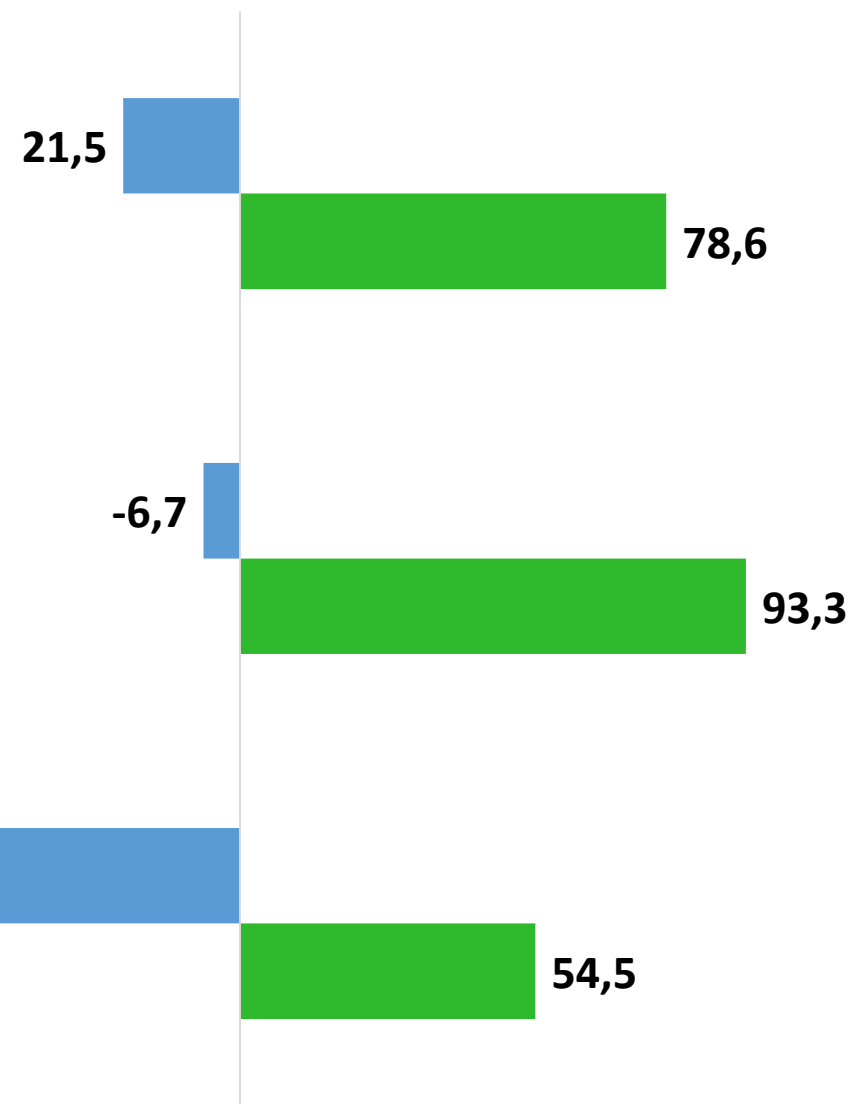

system
right
duty
civic

Я добре розумію, як функціонують державні органи на національному та місцевому рівнях в Україні.

Я усвідомлюю свої обов'язки як громадянина України.

Мені відомі можливості моєї участі в управлінні державними справами.

■ Категорично / схильний не погоджуватися ■ Цілком/скоріше погоджуюсь

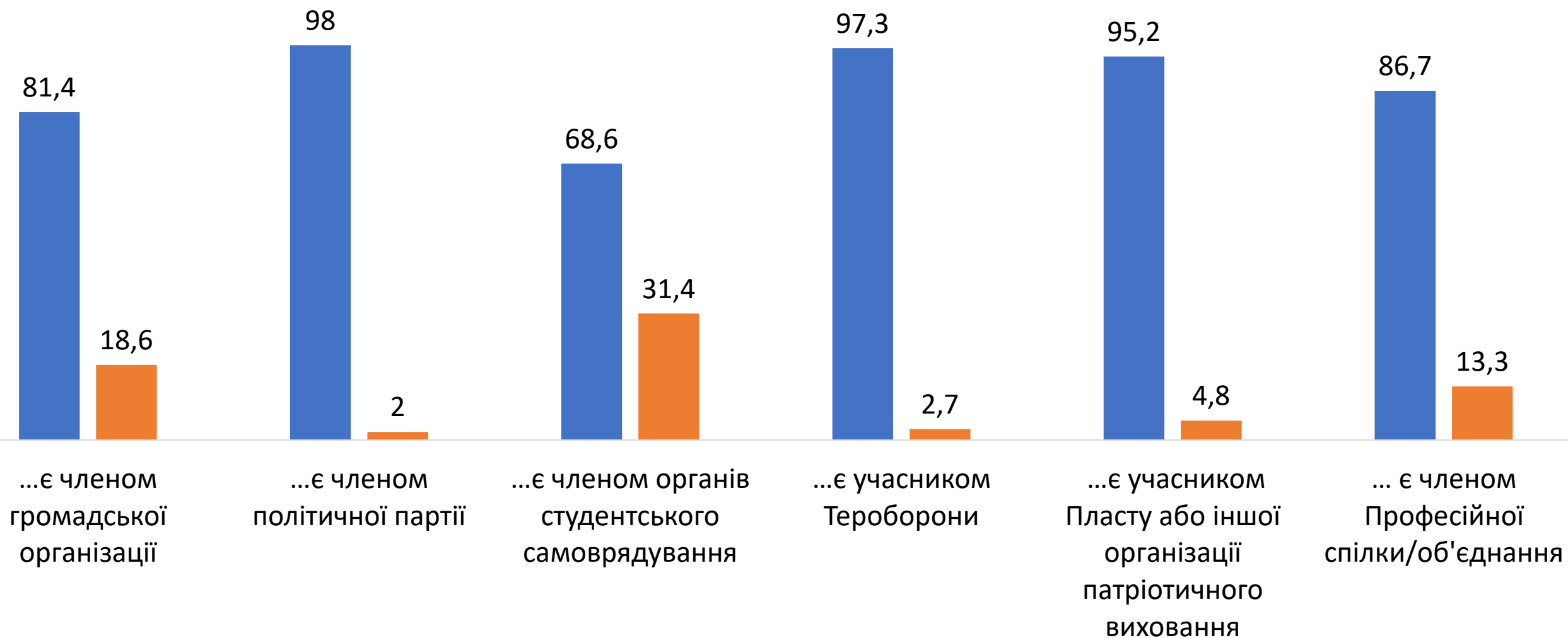

critical thinking collaboration
volunteer

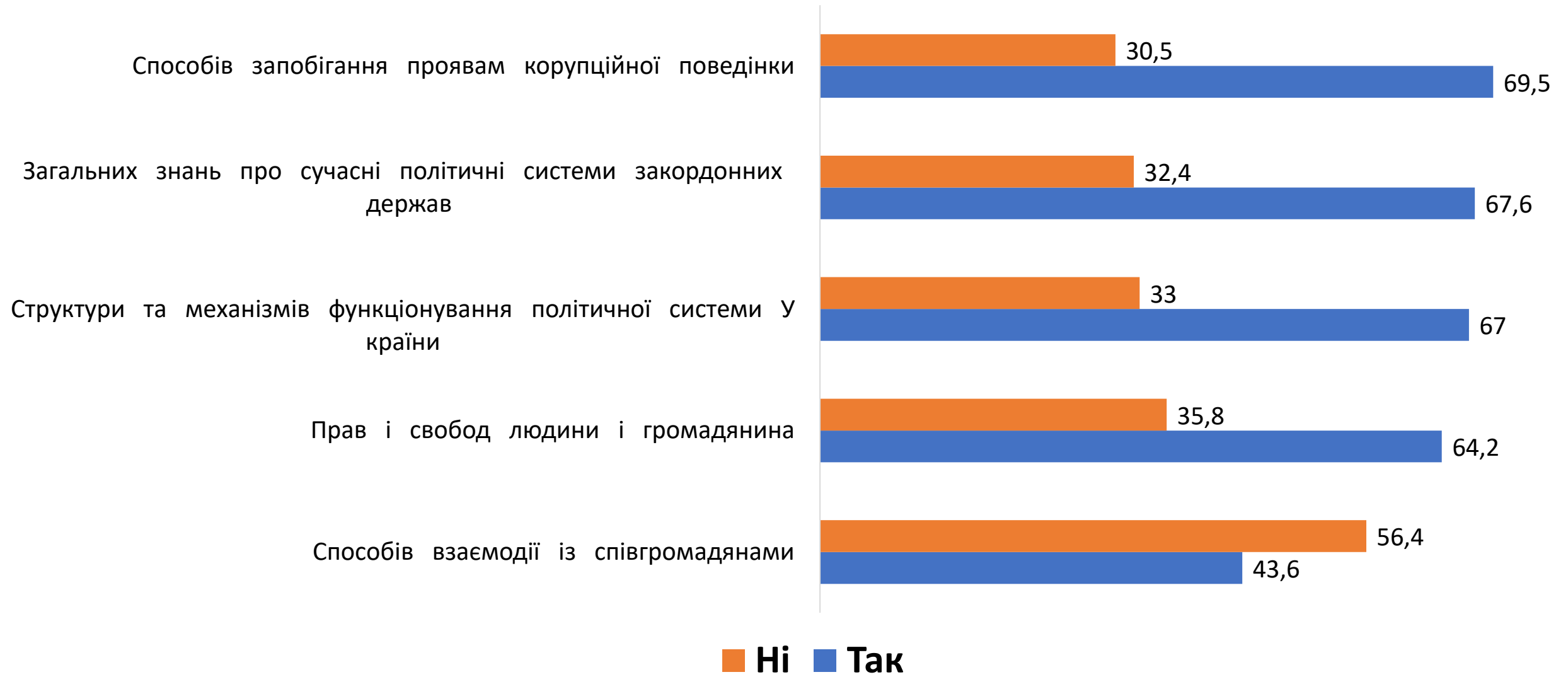
Я Є АБО БУВ/БУЛА... (%)

■ Ні ■ Так

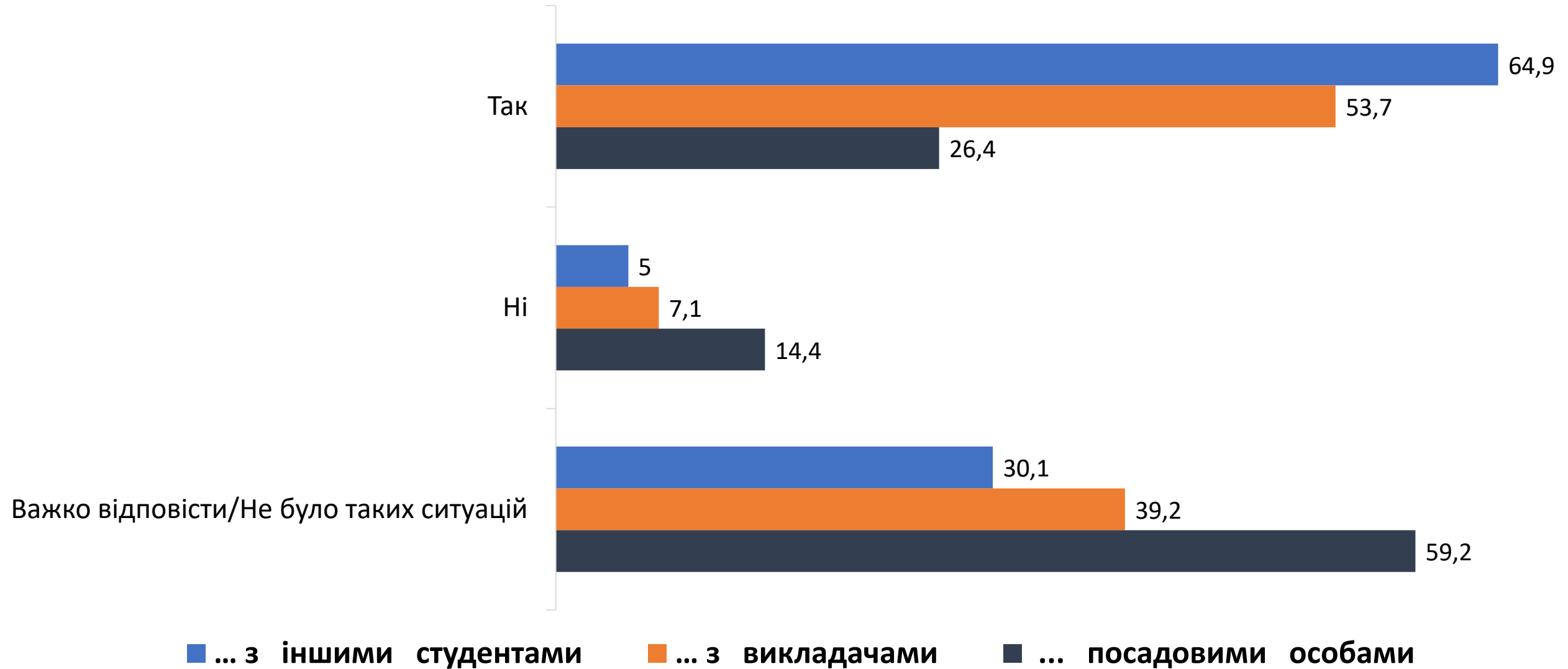

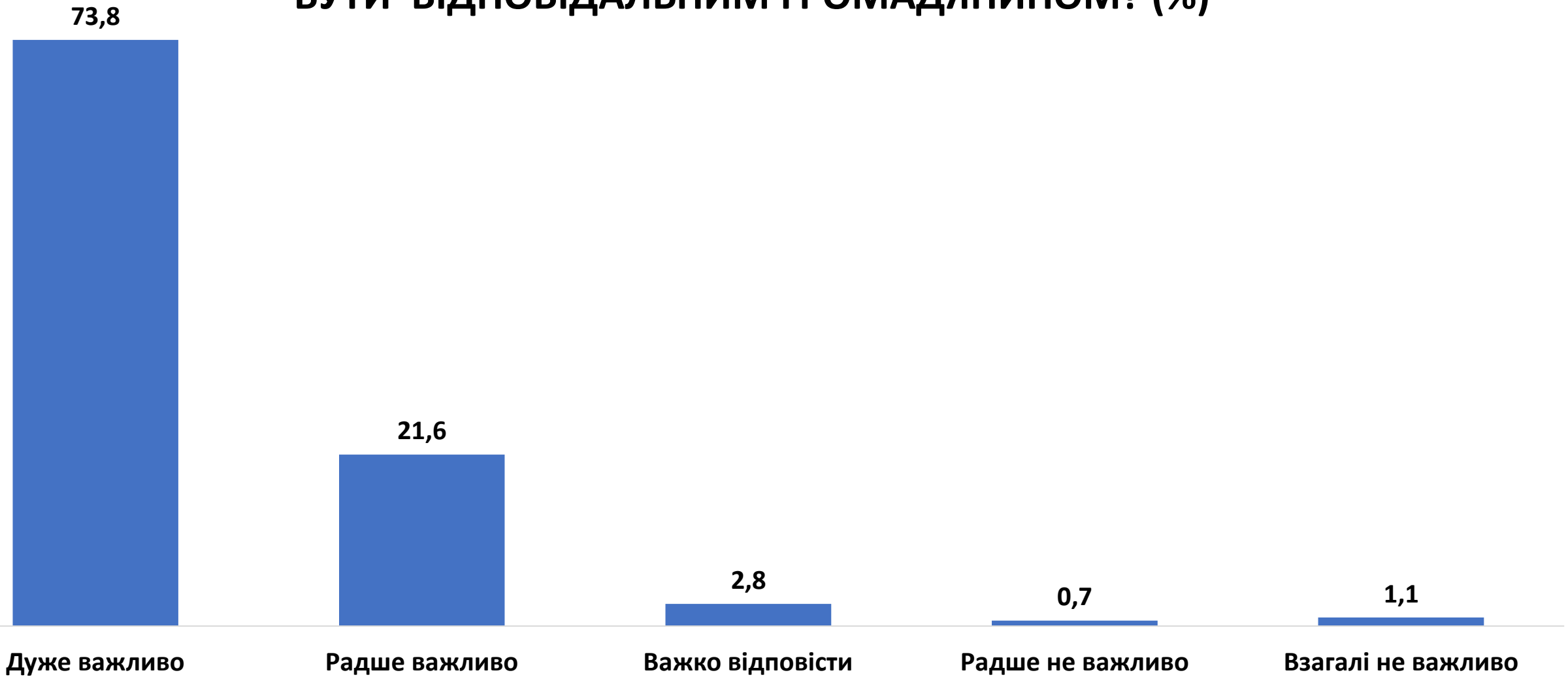
ЧИ ВІДЧУВАЄТЕ ВИ ПОТРЕБУ ПРОХОДЖЕННЯ ДОДАТКОВОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ЗНАНЬ ЩОДО (%):

ЧИ МАЄТЕ ВИ ЗНАННЯ ТА НАВИЧКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ (КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ) КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ (%):

НА ВАШУ ДУМКУ, НАСКІЛЬКИ ВАЖЛИВО ДЛЯ ФАХІВЦІВ ВАШОЇ СПЕЦІАЛЬНО РОЗВИВАТИ УМІННЯ ТА НАВИЧКИ, НЕОБХІДНІ, ЩОБ БУТИ ВІДПОВІДАЛЬНИМ ГРОМАДЯНИНОМ? (%)

ОЦІНІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, НАСКІЛЬКИ ВИ ОЗНАЙОМЛЕНІ... (%)

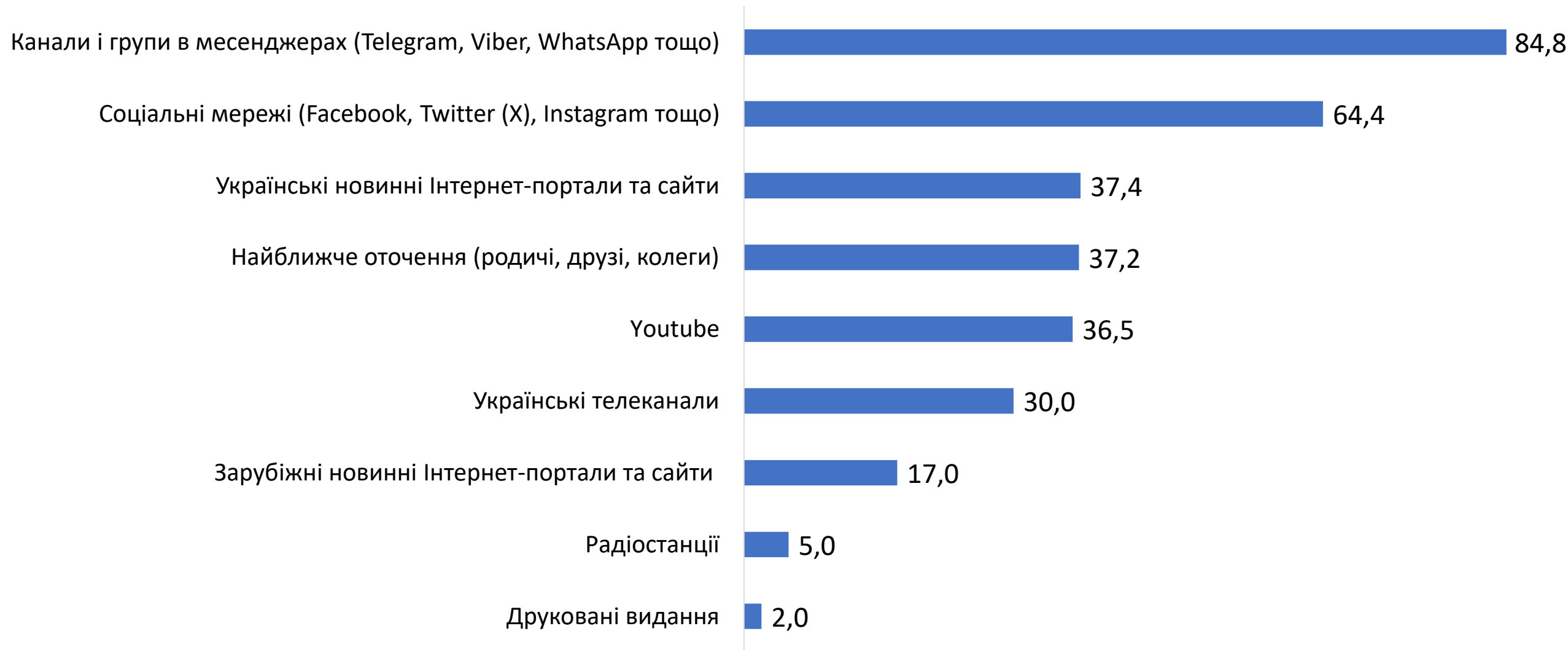

ЩО, НА ВАШУ ДУМКУ, НЕОБХІДНО РОБИТИ ЩОБ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗАКОНІВ КОЖНИМ ЧЛЕНОМ СУСПІЛЬСТВА? (%)

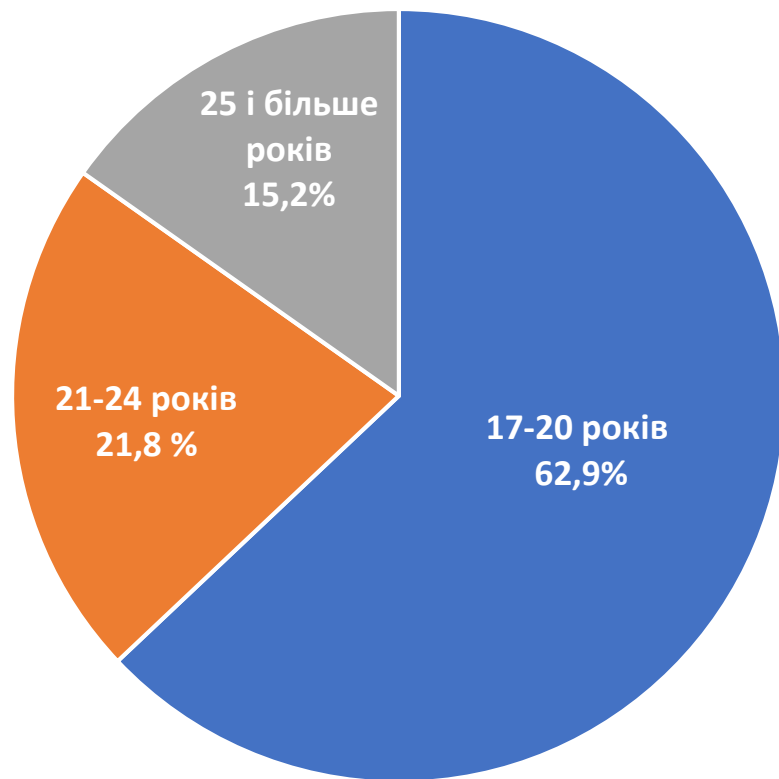

З ЯКИХ ДЖЕРЕЛ ВИ, ЯК ПРАВИЛО, ОТРИМУЄТЕ ІНФОРМАЦІЮ ПРО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ В УКРАЇНІ? (%)

ВАШ ВІК:

ВАША СТАТЬ:

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Моніторинг якості громадянської освіти у вищій школі в контексті формування людського капіталу для повоєнного відновлення в умовах гібридних загроз

06 листопада – 13 грудня 2024 р.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Основні висновки та рекомендації

- Результати вивчення змістів освітніх програм та стандартів вищої освіти, а також відповідного нормативного поля засвідчують, що визначений в ньому **перелік компетентностей потребує певного удосконалення**, зокрема, в частині перегляду їх структури. Основні зусилля мають бути докладені до створення такого переліку компетентностей, який зможе бути **використаний саме як управлінський інструмент** для створення системи моніторингу якості громадянської освіти та відповідного переліку KPI. Зокрема, мова йде про структурування та операціоналізацію переліку, запобігання змістовним перетинам окремих його частин, доповнення тими компонентами, які є запотребованими, беручи до уваги виклики повоєнного відновлення (зокрема, компетентності щодо підтримки здорового способу життя, в тому числі, ментального здоров'я, критичного мислення та здатності етично та відповідально використовувати сучасні ІКТ, в тому числі, інструменти ШІ).
- Результати контент-аналізу текстів освітніх програм засвідчили, що представленість компетентностей, що релевантні системі громадянських компетентностей, визначених Концепцією розвитку громадянської освіти України, є **нерівномірною у розрізі різних спеціальностей, рівнів вищої освіти та переліку самих громадянських компетентностей**. Зокрема, у системі компетентностей правничих освітніх програм і програм за спеціальністю “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії”, значно більш вираженими є компетентності, що віддзеркалюють знання, навички та вміння у царині прав людини та державного устрою України, що є очікуваним результатом. Разом із тим, у системі компетентностей за спеціальностями із підвищеною соціальною відповідальністю (Публічне управління та адміністрування та Менеджмент) перелік громадянських компетентностей є відчутно менш вираженим.

Основні висновки та рекомендації

- Із переліку громадянських компетентностей, виокремлених Концепцією, **найменш представленими** як у структурах стандартів вищої освіти, так і в переліках унікальних загальних і спеціальних компетентностей, **є такі, що відносяться до культурологічних, ціннісних та історичних**, тобто такі, що формують світоглядне та ціннісне підґрунтя національної ідентичності, а також компетентність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав і гідності інших осіб.
- У межах спеціальностей "Міжнародні відносини" та "Міжнародне право" відрізняється **комплексне охоплення громадянських компетентностей** порівняно з іншими напрямками, пов'язаних зі **здатністю ідентифікувати та транслювати європейські цінності, зокрема, повагу до прав людини, розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти та критичному мисленню**. Разом із тим, освітні методики, спроектовані для управлінських спеціальностей, демонструють значну нижчу представленість таких компетентностей, що може створювати віддалені у часі ризики ефективності реалізації спільних проєктів із зарубіжними партнерами та ризики ухвалення відповідних управлінських рішень, які були б ціннісно гармонізованими з європейськими партнерами.

Основні висновки та рекомендації

- Очікувано, що **магістерські програми загалом менш акцентовано відображають систему громадянських компетентностей порівняно з бакалаврськими**. Разом із тим, такий розрив може відобразитися у недостатньому рівні сформованості громадянської відповідальності та обізнаності про механізми ефективної політичної участі у науковій та академічній спільнотах.
- Отримані висновки визначають необхідність **запровадження системи моніторингу сформованості громадянських компетентностей: оцінювати рівень їх засвоєння через опитування, тестування та аналіз їх результатів**. Моніторинг повинен також налагоджувати зворотний зв'язок від студентів і викладачів для вдосконалення програм.
- Окрім того, вбачається необхідною **розробка та впровадження програм навчання викладачів для підвищення їхньої обізнаності щодо громадянських компетентностей та методик їх впровадження**, в тому числі розробити навчально-методичні матеріали для викладачів про те, як інтегрувати ціннісні та історичні аспекти у викладання різних предметів з наданням конкретних кейс-стаді.

Основні висновки та рекомендації

- Аналіз результатів опитування свідчить, що **Концепція розвитку громадянської освіти в Україні лише частково досягає своєї мети** в контексті формування громадянської відповідальності та політичної участі. Зокрема, опитування зафіксувало **розрив у показниках, що віддзеркалюють самооцінювання здатності діяти відповідально та бути залученим до політичних процесів і показників, що відображають реальну політичну участь та свідому залученість до державних процесів**. Так, високі показники вираженості патріотизму, сформованості правової свідомості та підтримки цінностей демократії демонструють успішне засвоєння теоретичних аспектів громадянської освіти та загальну сформованість ціннісного та світоглядного тла, запотребованого процесами європейської інтеграції (зокрема, понад 90% респондентів погоджуються з твердженнями про важливість свободи, дотримання законів та значення історичної обізнаності для розуміння сучасності). При цьому, відчутно менша частка студентства конвертує такі знання та цінності в реальні дії. Зокрема, лише 31,4% опитаних здобувачів є членами органів студентського самоврядування, а ще менше – учасниками інших видів об'єднань громадян (таких як, громадські організації, Пласт, політичні партії тощо).
- Також дослідження засвідчило і інші потенційні критичні точки у системі громадянської освіти в Україні. Серед них: не надто велика, але достатньо вагома для того, щоб загострити увагу освітянської спільноти частина тих респондентів, які **допускають можливість дати хабар у певних життєвих обставинах (25,7% опитаних)** та 21,5% студентів, які визнають, що недостатньо добре розуміють механізми державного управління і те, як функціонують державні органи. Зауважимо, що опитування проводилося серед студентів тих спеціальностей, до чиїх ключових компетентностей входять знання та навички у цій сфері. Такі результати засвідчують вагому необхідність докладання зусиль щодо ще системнішої імплементації компонент громадянської та політичної освіти в навчальні практики ЗВО.

Основні висновки та рекомендації

- Окремо підкреслимо результати, що варто розглядати в контексті відкладених викликів війни та повоєнного відновлення. Зокрема, за оцінками демографів, Україна зіштовхнеться у повоєнні роки із необхідністю залучення додаткової робочої сили навіть якщо державі вдасться повернути назад всіх зовнішніх мігрантів, адже потенціал демографічного зростання вичерпаний (<https://espreso.tv/suspilstvo-depopulyatsiya-v-ukraini-praktichno-neminucha-za-bud-yakogo-migratsiynogo-stsenariyu-akademik-libanova>). Це обумовлює окремий виклик для системи громадянської освіти, пов'язаний із **формуванням культури ефективного та безконфліктного співіснування представників різних культур. Зауважимо, що серед опитаних здобувачів виокремилась певна частина тих, хто вже зараз визнає, що має труднощі у взаємодії із представниками інших культур (12,8%)**. Додамо до цього загострене сприйняття представників окремих культур та етносів на болючому суспільно-політичному тлі війни.
- І хоча виокремлені дослідженням проблеми часто мають системний характер та є віддзеркаленням більш глибоких процесів, які протікають у суспільстві, окремі аспекти можуть бути відкориговані вчасними та скоординованими діями, зокрема, у сфері вищої освіти. Так, у **визначенні контенту каталогів вибіркових дисциплін варто акцентувати на дисциплінах, що сприятимуть формуванню навичок критичного мислення та медіаграмотності, як ключових викликів стійкості громадянського суспільства в умовах гібридних загроз**. Окремої уваги у формуванні змістів освітніх програм та дисциплін вимагає питання запобігання корупційним ризикам через формування культури доброчесності, а також політичної освіти для розширення розуміння того, як функціонують органи державної влади на національному та місцевому рівнях в Україні. А залучення здобувачів до реалізації спільних проєктів із зарубіжними партнерами університетів (наприклад, спільних літніх шкіл, стимулювання віртуальної академічної мобільності тощо) дозволить більш ефективно формувати навички міжкультурної взаємодії).

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ!

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФАКУЛЬТЕТ
СОЦІОЛОГІЇ І ПРАВА

